

institutions (organizational aspect)]. *Aktualni problemy navchannia i vykhovannia liudei z osoblyvyvymy potrebamy*, 5 (7). S. 400–409. [in Ukrainian].

7. Chebotarova, O.V. (2022). Navchannia ta pidtrymka ditei z porushenniamy intelektualnoho rozvytku v umovakh viiny: porady pedahoham [Teaching and supporting children with intellectual disabilities in wartime: advice for educators]. *Osoblyva dytyna: navchannia ta vykhovannia*, 3, 40–51. <https://doi.org/10.33189/ectu.v107i3.113> <https://lib.iitta.gov.ua/732610/> [in Ukrainian].

Матеріал надійшов до редакції 09.05.2025

УДК 158.723.6:158.936.4

Альона Король,

докторка філософії (PhD),

доцентка кафедри дошкільної освіти

akorolin@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0392-4113>

Alyona Korol,

PhD, Associate Professor of the Department
of Preschool Education

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського

вул. Острозького, 32, м. Вінниця,

Вінницька область, Україна, 21001

Vinnitsia State Pedagogical University

named after Mykhailo Kotsiubynskyi

32, Ostrozkyi str,

Vinnitsia region, Ukraine, 21001

**ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСВОЄННЯ МОВИ ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО
ВІКУ**

PSYCHOLINGUISTIC ASPECTS OF LANGUAGE ACQUISITION BY PRESCHOOL CHILDREN

Анотація. Статтю присвячено дослідженню складного та багатогранного процесу засвоєння мови дітьми дошкільного віку, розглядаючи його з позицій сучасної психолінгвістики. У роботі аналізуються ключові теоретичні підходи до розуміння цього феномену, включаючи погляди біхевіористів, нативістів та прихильників інтеракціоністських концепцій, що дає змогу показати цілісну картину наукових дискусій в цьому напрямі.

У статті визначаються основні етапи та закономірності формування мовленнєвої системи у дошкільників, починаючи від перших звуків і лепету до складних синтаксичних конструкцій та зв'язного мовлення. Особливу увагу приділено формуванню фонетико-фонематичної сторони мовлення, що є фундаментом для правильної вимови та розуміння мови. Досліджується процес збагачення активного й пасивного словникового запасу дитини, механізми формування значення слів та їх використання у мовленні. Розглядається аспект, як діти поступово засвоюють граматичні правила рідної мови, вибудовуючи фрази та речення відповідно до існуючих норм.

У статті теоретично обґрунтовується нерозривний зв'язок між мовленнєвим розвитком та когнітивними процесами. Досліджується вплив мови на формування мислення, пам'яті, уваги та сприймання у дошкільному віці. Визначається роль мови як засобу пізнання навколишнього світу та регуляції власної поведінки.

Значне місце авторка статті відводить впливу соціального середовища на процес засвоєння мови; аналізує роль спілкування з дорослими та однолітками, ігрової діяльності, читання художньої літератури у стимулюванні мовленнєвого розвитку; визначає значення мовленнєвого оточення, якості мовлення дорослих та їхньої активності у спілкуванні з дитиною.

На основі проведеного аналізу досліджуються можливі причини та прояви мовленнєвих порушень у дошкільному віці, а також теоретично обґрунтовуються підходи до їх профілактики та корекції.

Висновки статті підкреслюють важливість комплексного підходу до вивчення та підтримки мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку, що базується на глибокому розумінні психолінгвістичних механізмів цього процесу. Отримані результати мають практичне значення для педагогів, психологів та батьків, надаючи їм науково обґрунтовані знання для ефективної роботи з дітьми.

Ключові слова: психолінгвістика; засвоєння мови; дошкільний вік; мовленнєвий розвиток; соціальна взаємодія; мовленнєві порушення.

Abstract. The present article is devoted to the study of the complex and multifaceted process of language acquisition by preschool children, considering it from the standpoint of modern psycholinguistics. The paper analyses the key theoretical approaches to understanding this phenomenon, including the views of behaviourists, nativists and supporters of interactionist concepts, which allows us to present a holistic picture of scientific discussions.

The main stages and regularities of the formation of the speech system in preschoolers are identified, starting from the first sounds and babbling to complex syntactic structures and coherent speech. Particular attention is paid to the formation of the phonetic and phonemic side of speech, which is the basis for correct pronunciation and understanding of language. The process of enriching the child's active and passive vocabulary, the mechanisms of forming the meaning of words and their use in speech are studied. The article describes how children gradually learn the grammatical rules of their native language, building phrases and sentences in accordance with the existing norms.

The article theoretically substantiates the inextricable link between speech development and cognitive processes. The influence of language on the formation of thinking, memory, attention and perception in preschool age is investigated. The role of language as a means of cognition of the world around us and regulation of our own behaviour is determined.

A significant place is given to the influence of the social environment on the process of language acquisition. The role of communication with adults and peers, play activities, reading fiction in stimulating speech development is analysed. The importance of the speech environment, the quality of adult speech and their activity in communicating with the child is determined.

On the basis of the analysis, the possible causes and manifestations of speech disorders in preschool age are investigated, and approaches to their prevention and correction are theoretically substantiated.

The conclusions of the article emphasise the importance of an integrated approach to the study and support of preschool children's speech development, based on a deep understanding of the psycholinguistic mechanisms of this process. The results obtained are of practical importance for teachers, psychologists and parents, providing them with scientifically based knowledge for effective work with children.

Key words: psycholinguistics; language acquisition; preschool age; speech development, social interaction; speech disorders.

Актуальність дослідження. Мовлення є одним з найважливіших інструментів пізнання світу, соціалізації та самореалізації людини. Його повноцінний розвиток у дошкільному віці є важливим етапом, що закладає фундамент для успішного навчання в школі та подальшого життя. Саме в період

від народження до шести-семи років відбувається інтенсивне формування мовленнєвої системи, засвоєння основних мовленнєвих норм та розвиток комунікативних навичок. Актуальність дослідження психолінгвістичних аспектів засвоєння мови дітьми дошкільного віку зумовлена низкою чинників: розуміння механізмів та закономірностей засвоєння мови у таких дітей дає змогу науково обґрунтувати ефективні методики навчання та розвитку мовлення, що використовуються в дошкільних навчальних закладах та в умовах сім'ї. Без глибокого розуміння того, як саме діти засвоюють мову, педагогічні впливи можуть бути неефективними або навіть шкідливими (Засєкіна, 2008: 176).

В умовах сучасного світу, що стрімко змінюється, зростає кількість дітей з мовленнєвими порушеннями, що потребує своєчасної діагностики, профілактики та корекції. Тому дослідження психолінгвістичних основ дає можливість краще зрозуміти причини цих порушень та розробити відповідні корекційні програми. Вплив нових технологій, мультимедійних засобів і глобалізаційних процесів на мовленнєве середовище дитини потребує постійного дослідження та переосмислення традиційних підходів до мовленнєвого розвитку; психолінгвістичний аналіз цих впливів є необхідним для адаптації педагогічних стратегій (Засєкіна, 2008: 180).

Дослідження психолінгвістичних аспектів є важливим для розуміння взаємозв'язку мовлення з іншими психічними процесами – мисленням, пам'яттю, увагою; це дає можливість розглядати мовленнєвий розвиток у контексті цілісного розвитку особистості дитини. Отже, глибоке вивчення психолінгвістичних аспектів засвоєння мови дітьми дошкільного віку є не лише теоретично значущим, а й має високу практичну цінність для педагогічної практики, психологічної допомоги та створення оптимальних умов для всебічного розвитку кожної дитини.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій свідчить про певну історію вивчення психолінгвістичних аспектів засвоєння мови дітьми, наявність різних теоретичних підходів та накопичення значного емпіричного матеріалу. Водночас динамічний характер сучасного світу, поява нових викликів та можливостей у сфері мовленнєвого розвитку зумовлюють необхідність подальших досліджень

та поглибленого аналізу цієї проблеми з урахуванням новітніх наукових досягнень. Питання засвоєння мови дітьми дошкільного віку є предметом інтенсивних досліджень у галузі психології, лінгвістики, педагогіки та, зокрема, психолінгвістики протягом багатьох десятиліть. Значний внесок у вивчення цієї проблеми зробили такі видатні вітчизняні та зарубіжні вчені, як О. Гриненко, Е. Данілавічюте, В. Ільяна, З. Ленів, Н. Пахомова, М. Породько, О. Ревуцька, Ю. Рібцун, Є. Соботович, В. Тарасун, В. Тищенко, Н. Чередніченко, М. Шеремет та ін.

Мета статті полягає у всебічному аналізі та узагальненні психолінгвістичних аспектів процесу засвоєння мови дітьми дошкільного віку, висвітленні основних етапів, механізмів та факторів, що впливають на формування мовленнєвої компетенції у сензитивний період розвитку.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети у роботі було використано комплекс теоретичних методів дослідження, спрямованих на всебічний аналіз та узагальнення наукових знань щодо психолінгвістичних аспектів засвоєння мови дітьми дошкільного віку. Зазначені методи дослідження було застосовано в комплексі, що дало змогу отримати цілісне уявлення про психолінгвістичні аспекти засвоєння мови дітьми дошкільного віку, виявити основні тенденції та проблеми у цій галузі, а також сформулювати теоретично обґрунтовані висновки.

Результати дослідження. Проблема засвоєння мови дитиною є однією з найскладніших та найважливіших у сучасній науці. Мова, яка є унікальним інструментом комунікації, пізнання та формування свідомості, відкриває перед дитиною двері до світу культури, знань та соціальної взаємодії. Саме в дошкільному віці відбувається найбільш інтенсивне та якісне засвоєння мовної системи, що закладає основи для подальшого успішного навчання та соціалізації. Психолінгвістика – наука, що знаходиться на перетині психології та лінгвістики, пропонує комплексний підхід до вивчення цього процесу, розглядаючи його як складну взаємодію психічних (когнітивних, афективних, мотиваційних) та мовленнєвих (фонетичних, лексичних, граматичних, семантичних,

прагматичних) чинників, що розгортається в умовах активної соціальної взаємодії (Калмикова, 2017: 448).

На відміну від ранніх біхевіористичних поглядів, які розглядали засвоєння мови як пасивне наслідування та формування навичок шляхом підкріплення, сучасна психолінгвістика виходить з того, що дитина є активним суб'єктом мовленнєвої діяльності. Вона не просто копіює почуте, а аналізує мовленнєве оточення, виявляє закономірності, формулює власні гіпотези щодо правил функціонування мови та експериментує з ними у своєму мовленні. Цей процес є динамічним, креативним та індивідуально варіативним. Засвоєння мови розглядається як процес побудови внутрішньої моделі мовленнєвої системи, що постійно уточнюється та ускладнюється відповідно до накопичення мовленнєвого досвіду та розвитку когнітивних здібностей дитини.

Питання взаємозв'язку мови і мислення є одним з центральних і найбільш дискусійних у психології та психолінгвістиці. Щодо розвитку цих двох систем у дитини дошкільного віку, то більшість дослідників вважають, що існує їхній глибокий і нерозривний зв'язок, у якому кожен процес виступає як передумова, інструмент та результат розвитку іншого. Цей зв'язок не є одностороннім – мовленнєвий розвиток впливає на когнітивні процеси, а когнітивні процеси, своєю чергою, визначають особливості засвоєння мови (Крутій, 2005: 40).

З психолінгвістичної точки зору, мова не просто «відображає» думки, а є активним інструментом їх формування та організації. Когнітивні процеси – це сукупність психічних процесів, що забезпечують пізнання світу та себе: сприйняття, увага, пам'ять, мислення, уява. В дошкільному віці ці процеси перебувають на етапі активного становлення, і мова відіграє в цьому процесі ключову роль.

Одним з найважливіших когнітивних досягнень дошкільного віку є формування понять та здатності до категоризації. Дитина вчиться об'єднувати об'єкти та явища в групи за спільними ознаками, надаючи їм назви. Саме мова надає означення цим категоріям. Слово виступає як узагальнення, що дозволяє дитині виокремлювати істотні ознаки предметів та явищ, ігноруючи неістотні. Наприклад, слово «собака» об'єднує різноманітних тварин з чотирма лапами,

хвостом, здатністю гавкати, хоча вони можуть відрізнятися за розміром, кольором шерсті тощо. Засвоєння нових слів не просто збільшує словниковий запас, а й розширює когнітивні можливості дитини, оскільки кожне нове слово є новим інструментом для усвідомлення та пізнання світу. Мова допомагає дитині організувати свій досвід, систематизувати знання та будувати внутрішню картину світу (Крутій, 2005: 40).

Засвоєння мови трансформує мислення дитини з переважно наочно-дійового та наочно-образного у словесно-логічне. Завдяки мові дитина отримує можливість оперувати не лише конкретними предметами та їх образами, а й абстрактними поняттями. Внутрішнє мовлення, яке поступово формується з зовнішнього, стає інструментом планування дій, аналізу ситуацій, розв'язання завдань. Дитина починає «думати про себе», використовуючи слова для формулювання думок. Розвиток синтаксичної структури мови (здатність будувати речення) відображає та сприяє розвитку логічних зв'язків у мисленні. Складні речення з підрядними частинами дають змогу дитині виражати причинно-наслідкові зв'язки, умови, мету, що свідчить про ускладнення її мисленнєвих операцій (Тарасун, 2008: 273).

Мова у дошкільному віці значно впливає на розвиток пам'яті. Вербалізація (називання) об'єктів, подій, дій сприяє їх кращому запам'ятовуванню та відтворенню. Діти, які мають розвинене мовлення, легше запам'ятовують інформацію, оскільки можуть використовувати слова для кодування та організації своїх спогадів. Окрім того, мова допомагає впорядкувати інформацію, що запам'ятовується, групувати її за певними ознаками.

Розвиток мови також тісно пов'язаний з розвитком довільної уваги. Мовленнєві інструкції дорослих та власне внутрішнє мовлення дають змогу дитині керувати своєю увагою, зосереджуватися на важливих аспектах діяльності, ігноруючи відволікаючі фактори. Слово стає своєрідним регулятором уваги, допомагаючи дитині концентруватися на певних об'єктах чи завданнях.

Завдяки мові дитина починає використовувати мовлення для регуляції своєї поведінки та планування діяльності. Спочатку це відбувається через зовнішнє мовлення (дитина озвучує свої дії), а потім поступово переходить у внутрішнє

мовлення. Внутрішнє мовлення стає основою для розвитку самоконтролю, можливості обдумати свої дії перед їх виконанням, передбачити наслідки. Ця функція мови, так звана інтелектуальна функція, є критично важливою для успішного виконання складних завдань та адаптації до нових умов (Тарасун, 2008: 298).

Зворотний зв'язок також є очевидним. Рівень розвитку когнітивних процесів істотно визначає успішність засвоєння мови. Діти з добре розвиненим сприйманням краще розрізняють звуки мови (фонематичний слух), що є необхідною умовою для формування фонетичної сторони мовлення. Розвинена пам'ять сприяє запам'ятовуванню нових слів та граматичних правил. Здатність до узагальнення та аналогії, що є основою мисленнєвих операцій, лежить в основі засвоєння граматичної системи мови. Діти з вищим рівнем когнітивного розвитку, зазвичай, швидше опановують складні мовленнєві конструкції та мають багатший словниковий запас. Труднощі у формуванні певних когнітивних функцій (наприклад, уваги, пам'яті, мислення) можуть призводити до специфічних мовленнєвих порушень (Харченко, 2005: 20).

Важливо розуміти, що мовленнєвий та когнітивний розвиток не просто впливають один на одного, а перебувають у синергетичній взаємодії. Вони стимулюють та підсилюють одне одного. Чим багатшим і точнішим стає мовлення дитини, тим більш тонким та диференційованим стає її сприйняття та мислення. Чим краще розвинені когнітивні функції, тим легше дитині опановувати складні мовленнєві структури та використовувати мову для вирішення пізнавальних завдань. Цей взаємозв'язок є особливо очевидним у дошкільному віці, коли обидві системи перебувають на етапі інтенсивного формування.

Обґрунтування нерозривного зв'язку між мовленнєвим розвитком та когнітивними процесами у дітей дошкільного віку базується на тому, що мова є невід'ємним компонентом когнітивної системи людини та потужним інструментом для її розвитку. Мова не лише забезпечує комунікацію, а й трансформує мислення, сприяє формуванню понять, категоризації світу, розвитку пам'яті та уваги, а також є основою для саморегуляції та планування

діяльності. З іншого боку, рівень розвитку когнітивних функцій визначає успішність засвоєння мовленнєвої системи (Харченко, 2018: 93).

Ця взаємозалежність підкреслює важливість комплексного підходу до оцінки та стимулювання розвитку дитини, в якому увага приділяється як мовленнєвому, так і когнітивному аспектам. Створення сприятливого мовленнєвого та пізнавального середовища, що стимулює активне спілкування, дослідження та розв'язання проблем, є ключовим для забезпечення гармонійного розвитку обох систем та формування повноцінної особистості дитини.

Онтогенез мовлення – це послідовний процес, що проходить через низку якісно відмінних етапів. Першим є домовленнєвий етап, який охоплює період від народження до появи перших усвідомлених слів. Він охоплює крик – першу форму комунікації, що сигналізує про потреби дитини, гуління – приємні голосові звуки, що виникають у стані комфорту, та лепет – повторення складів, що є важливим етапом для формування артикуляційної бази мови. Лепет поступово набуває інтонацій та ритму рідної мови і до кінця першого року життя дитина починає розуміти прості інструкції та впізнавати знайомі слова (Харченко, 2018: 99).

Наступний етап – поява перших усвідомлених слів, який, зазвичай, припадає на кінець першого – початок другого року життя. Ці слова часто мають генералізований характер (наприклад, «ам» може означати «хочу їсти», «їжа» або навіть «ложка») і тісно пов'язані з конкретними ситуаціями. Словниковий запас на цьому етапі невеликий, але активно поповнюється. Розуміння мови випереджає активне мовлення.

Приблизно у півтора–два роки починається етап двослівних висловлювань, що є знаковим моментом в онтогенезі мовлення. Дитина починає поєднувати два слова для вираження простих ідей та потреб. Ці перші речення є граматично неповними, але несуть змістове навантаження. Це свідчить про початок формування синтаксичної функції мови – здатності поєднувати слова у речення (Чередніченко, Горбачова, 2016: 66).

Подальший розвиток мовлення у дошкільному віці характеризується поступовим ускладненням граматичної структури речень. Дитина активно

опановує відмінкові закінчення, дієслівні форми, прийменники, сполучники. На цьому етапі часто з'являються граматичні помилки за аналогією, що є яскравим підтвердженням активної гіпотезо-творчої діяльності дитини щодо правил мови. Вона намагається застосувати засвоєні правила до нових слів, навіть якщо вони є винятками. Відбувається значне збільшення словникового запасу, дитина починає використовувати не лише конкретні, а й абстрактні слова, синоніми, антоніми.

До кінця дошкільного віку, зазвичай до 6–7 років, формується з'язне мовлення. Дитина здатна будувати розгорнуті розповіді, описи, міркування, використовувати складні синтаксичні конструкції. Вона вміє дотримуватися логіки викладу, послідовно висловлювати свої думки, використовувати різноманітні мовленнєві засоби для передачі ідей та емоцій. Хоча окремі фонетичні та граматичні неточності ще можуть зберігатися, загалом мовленнєва система дитини є сформованою та функціональною (Чередніченко, Горбачова, 2016: 78).

Психолінгвістичні дослідження виділяють низку ключових механізмів, що забезпечують засвоєння мови. Певну роль, особливо на ранніх етапах, відіграє, безумовно, наслідування. Дитина повторює звуки та слова, які чує від дорослих. Проте, як вже зазначалося, засвоєння мови – це не просто копіювання. Більш важливими механізмами є узагальнення та аналогія. Дитина, чуючи різні форми одного слова, неусвідомлено узагальнює правила їхньої зміни. Аналогія дає змогу застосовувати ці правила до нових слів. Внутрішній аналіз мови – це здатність дитини розчленовувати мовленнєвий потік на окремі слова, склади, звуки та виявляти їхні властивості та зв'язки.

Найбільш унікальним механізмом, що відрізняє людську мову від комунікаційних систем тварин, є гіпотезотворчість. Дитина, перебуваючи в ролі «маленького лінгвіста», постійно висуває власні правила щодо функціонування мовної системи на основі почутого. Ці гіпотези перевіряються у власному мовленні та коригуються під впливом мовленнєвого оточення. Саме цим пояснюються такі явища, як гіпергенералізація правил або утворення нових слів

за аналогією. Ці «помилки» є свідченням активного, творчого процесу засвоєння мови, а не простого запам'ятовування (Піроженко, 2010: 152).

Вирішальну роль у засвоєнні мови відіграє соціальна взаємодія. Мова не може бути засвоєна ізольовано від соціального контексту. Спілкування з дорослими та однолітками, участь у спільній діяльності, ігри – все це створює необхідні умови для мовленнєвого розвитку. Дорослі виступають як носії мовленнєвої норми, моделюючи правильне мовлення та коригуючи мовленнєві спроби дитини. Важливим аспектом є якість мовленнєвого оточення. Чітке, емоційно забарвлене, доступне для розуміння дитини мовлення дорослих, їхня готовність слухати дитину, відповідати на її запитання, розширювати та уточнювати її висловлювання сприяє успішному засвоєнню мови. Спільна увага до об'єктів та подій, про які йдеться, також є важливим фактором, що полегшує дитині встановлення зв'язку між словом та його значенням (Рульова, 2002: 174).

Мовленнєвий розвиток тісно пов'язаний з розвитком когнітивних процесів. Мова і мислення знаходяться у нерозривному зв'язку, взаємно впливаючи одне на одне. Мова виступає як засіб формування понять, категоризації світу, абстрактного мислення. Завдяки мові дитина може оперувати ідеями, які не присутні в її безпосередньому досвіді. Розвиток пам'яті дає змогу запам'ятовувати слова та граматичні правила. Розвиток уваги сприяє виокремленню важливої інформації з мовленнєвого потоку. Розвиток сприймання (слухового, зорового) є необхідним для розрізнення звуків мови, слів та їхніх значень. Отже, мова не лише відображає рівень когнітивного розвитку дитини, а й активно його формує.

Проте процес засвоєння мови не завжди відбувається рівномірно і без труднощів. На нього впливають як внутрішні, так і зовнішні фактори. До внутрішніх факторів належать біологічні передумови, такі як генетична схильність, темп дозрівання центральної нервової системи, індивідуальні особливості функціонування мовленнєвих зон мозку, стан слухового та мовленнєвого апаратів. Індивідуальні психологічні особливості, такі як темперамент, рівень активності, мотивація до спілкування також можуть впливати на темп та особливості засвоєння мови (Піроженко, 2010: 152).

До зовнішніх факторів належить якість мовленнєвого оточення, соціальний статус сім'ї, рівень освіти батьків, культурні особливості середовища. Недостатнє мовленнєве спілкування, обмеженість мовленнєвого оточення, відсутність емоційної підтримки та стимулювання з боку дорослих можуть значно уповільнити мовленнєвий розвиток (Рульова, 2002: 174).

Важливо зазначити, що існують також фактори ризику, які можуть призвести до виникнення мовленнєвих порушень. До них належать несприятливі перинатальні фактори (ускладнення під час вагітності та пологів), генетичні синдроми, порушення слуху, травми голови, інфекційні захворювання центральної нервової системи, а також несприятливі соціальні умови (педагогічна занедбаність, соціальна ізоляція). Своєчасне виявлення цих факторів і раннє втручання є критично важливим для попередження та корекції мовленнєвих порушень.

Мовленнєвий розвиток у дошкільному віці є фундаментом для успішної адаптації дитини у суспільстві, її пізнавальної активності та подальшого шкільного навчання. Цей процес є складним, багатограним і тісно пов'язаним з іншими аспектами розвитку особистості. Саме тому вивчення та підтримка мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку потребує застосування комплексного підходу. Чому саме комплексний підхід є необхідним? По-перше, складна природа мовленнєвого розвитку. Мова – це не просто набір звуків і слів. Вона містить фонетичну, лексичну, граматичну, семантичну та прагматичну сторони. Кожна з цих сторін розвивається не ізольовано, а у тісній взаємодії. Комплексний підхід дає можливість охопити всі ці аспекти, розглядаючи їх у взаємозв'язку (Калмикова, Харченко, Дем'яненко, 2007: 304). Наприклад, труднощі у формуванні фонематичного слуху можуть призводити до проблем із засвоєнням лексики та граматики, а також впливати на формування писемного мовлення у майбутньому. По-друге, існує взаємозв'язок мовленнєвого розвитку з іншими сферами психіки. Мовлення є нерозривно пов'язаним з когнітивними процесами (мисленням, пам'яттю, увагою, сприйманням), емоційно-вольовою сферою та соціальною взаємодією. Комплексний підхід враховує ці взаємозв'язки і розглядає мовленнєвий розвиток як частину загального

психічного розвитку дитини. Наприклад, сором'язливість або тривожність можуть впливати на активність дитини у мовленнєвій взаємодії, а низький рівень розвитку мислення – на здатність до розуміння складних мовних конструкцій. По-третє, індивідуальні відмінності у темпах та особливостях розвитку. Кожна дитина розвивається у своєму власному темпі, і мовленнєвий розвиток не є винятком. Комплексний підхід дає змогу враховувати індивідуальні особливості кожної дитини, її сильні та слабкі сторони, виявляти потенційні ризики та своєчасно надавати необхідну підтримку. По-четверте, виявлення та попередження мовленнєвих порушень (Калмикова, Харченко, Дем'яненко, 2007: 304). Мовленнєві порушення можуть бути спричинені різними факторами: біологічними, психологічними, соціальними. Комплексний підхід, що передбачає діагностику різних аспектів розвитку дитини, дає можливість своєчасно виявити причини труднощів, поставити точний діагноз та розробити індивідуальну програму корекційної роботи. Ігнорування однієї зі сфер може призвести до неправильного діагнозу та неефективної корекції. По-п'яте, ефективність корекційно-розвиткової роботи. Підтримка мовленнєвого розвитку та корекція мовленнєвих порушень потребує скоординованих зусиль різних фахівців: логопеда, психолога, вихователя, лікаря, а також активної участі батьків. Комплексний підхід передбачає міждисциплінарну взаємодію, обмін інформацією та спільне планування роботи (Чередніченко, Горбачова, 2016: 66).

Основними аспектами комплексного підходу є: багатоаспектна діагностика (оцінка мовленнєвого розвитку, когнітивних процесів, емоційно-вольової сфери, соціальної адаптації, стану слухового та мовленнєвого апаратів, збір анамнезу); міждисциплінарна співпраця (взаємодія логопеда, психолога, вихователя, лікаря); індивідуалізація підходу (адаптація програм до потреб дитини); активна участь батьків (надання інформації, навчання методам стимулювання мовлення, підтримка); створення сприятливого мовленнєвого середовища (якісне спілкування, ігри, читання, спілкування з однолітками); раннє виявлення та інтервенція (регулярний моніторинг мовленнєвого розвитку).

Наслідки відсутності комплексного підходу можуть бути значними. Це і неправильна діагностика, і неефективна корекційна робота, упущення

можливостей для раннього втручання та негативний вплив на загальний розвиток дитини (Харченко, 2018: 93).

Комплексний підхід до вивчення та підтримки мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку є не просто бажаним, а необхідним. Він дає змогу охопити всі аспекти цього складного процесу, врахувати індивідуальні особливості дитини, своєчасно виявити та ефективно коригувати можливі порушення. Реалізація комплексного підходу потребує тісної співпраці фахівців різного профілю, активної участі батьків та створення сприятливого середовища для розвитку дитини. Лише за таких умов можемо забезпечити повноцінний мовленнєвий розвиток кожної дитини, відкриваючи їй двері до успішного майбутнього.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, проведене дослідження дало можливість систематизувати ключові психолінгвістичні аспекти засвоєння мови дітьми дошкільного віку, підтвердити комплексний характер цього процесу, який об'єднує взаємодію біологічних, когнітивних та соціальних факторів, а також підкреслити важливість раннього втручання та створення оптимальних умов для повноцінного мовленнєвого розвитку дитини.

Розуміння психолінгвістичних основ засвоєння мови дітьми є необхідним для ефективної організації освітнього процесу, діагностики та корекції мовленнєвих порушень, а також для створення сприятливих умов для повноцінного мовленнєвого та загального психічного розвитку дитини. Подальші дослідження у цій галузі, з використанням сучасних методів нейробіології, комп'ютерної лінгвістики та експериментальної психолінгвістики, дадуть можливість поглибити наше розуміння цього важливого процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Засекіна, Л.В. (2008). *Психолінгвістична діагностика: навч. посіб.* Луцьк. РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. С. 176–180.
2. Калмикова, Л.О. (2017). *Перспективність і наступність в навчанні мови й розвитку мовлення дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: психолінгвістичний і лінгвометодичний виміри: нав.-метод. пос.* Київ. Видавничий Дім «Слово». 448 с.

3. Крутій, К.Л. (2005). *Теорія і практика формування граматично правильного мовлення в дітей дошкільного віку (на матеріалі морфології і словотворення)*. Автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.02 – теорія і методика навчання української мови. Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. К. С. 40–44.
4. *Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку*. (2007). Монографія. Л.О. Калмикова, Н.В. Харченко, С.Д. Дем'яненко, Л.А. К. Вид-во «ПП Медведєв». 304 с.
5. Рутьова, О.О. (2002). *Номінативний аспект дитячого мовлення (на матеріалі французької, грецької, англійської та української мов)*. Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.15. Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечникова. 174 с.
6. Піроженко, Т.О. (2010). *Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника*. Тернопіль. Мандрівець. 152 с.
7. Тарасун, В.В. (2008). *Морфофункціональна готовність до шкільного навчання дітей з особливостями у розвитку (нейропсихологічний підхід)*. Монографія. К. Вид-во Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. С. 273–298.
8. Харченко, Н.В. (2005). *Формування у дітей старшого дошкільного віку умінь будувати міркування*. Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00. 02. Київ. 20 с.
9. Харченко, Н.В. (2018). *Як діти дошкільного віку розуміють денотативне (референтне) значення слова*. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки, 1(2). С. 93–99.
10. Чередніченко, Н.В., & Горбачова, Д.М. (2016). *Формування фонетико-графічної грамотності у молодших школярів із порушеннями мовленнєвого розвитку в умовах корекційного навчання*. К. ДІА. С. 66–78.

REFERENCES

1. Zasiiekina, L.V. (2008). *Psykholinhvistychna diahnostyka: navch. posib.* [Psycholinguistic diagnostics: a study guide]. Lutsk. RVV «Vezha» Volyn. nats. un-tu im. Lesi Ukrainky. 176–180. [in Ukrainian].
2. Kalmykova, L.O. (2017). *Perspektyvnist i nastupnist v navchanni movy y rozvytku movlennia ditei doshkilnoho i molodshoho shkilnoho viku: psykholinhvistychnyi i lnhvometodychnyi vymiry: nav.-metod.pos.* [Prospects and continuity in language teaching and speech development of children of preschool and primary school age: psycholinguistic and linguistic-methodological dimensions: a study guide]. Kyiv. Vydavnychi Dim «Slovo». 448. [in Ukrainian].
3. Krutii, K.L. (2005). *Teoriia i praktyka formuvannia hramatychno pravylnoho movlennia v ditei doshkilnoho viku (na materialy morfolohii i slovotvorennia)*. [Theory and practice of forming grammatically correct speech in preschool children (based on morphology and word

formation)]. Avtoref. dys... d-ra ped. nauk: 13.00.02 – teoriia i metodyka navchannia ukraïnskoi movy. Nats. ped. un-t im. M.P. Drahomanova. 40–44. [in Ukrainian].

4. Rozvytok movlennia ditei starshoho doshkilnoho viku. Monohrafiia. [evelopment of speech of children of senior preschool age]. L.O. Kalmykova, N.V. Kharchenko, S.D. Demianenko, L.A. (2007). K. Vyd-vo «PP Medviediev». 304. [in Ukrainian].

5. Rulova, O.O. (2002). *Nominatyvnyi aspekt dytiachoho movlennia (na materialy frantsuzkoi, hretskoi, anhliiskoi ta ukraïnskoi mov)*. [The nominative aspect of children's speech (based on the material of French, Greek, English and Ukrainian)]. Avtoref. dys... kand. filol. nauk: 10.02.15. Odes. nats. un-t im. I.I. Mechnykova. 174. [in Ukrainian].

6. Pirozhenko, T.O. (2010). *Komunikativno-movlenniievi rozvytok doshkilnyka*. [Communication and speech development of preschool children]. Ternopil. Mandrivets. 152. [in Ukrainian].

7. Tarasun, V.V. (2008). *Morfofunktsionalna hotovnist do shkilnoho navchannia ditei z osoblyvostiamy u rozvytku (neiropsykholohichni pidkhid)*. [Morphological and functional readiness for schooling of children with special needs]. Monohrafiia. K. Vyd-vo Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. 273–298. [in Ukrainian].

8. Kharchenko, N.V. (2005). *Formuvannia u ditei starshoho doshkilnoho viku umin buduvaty mirkuvannia*. [Developing the ability of senior preschool children to build reasoning]. Avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk: 13.00.02. 20. [in Ukrainian].

9. Kharchenko, N.V. (2018). *Yak dity doshkilnoho viku rozumiiut denotatyvne (referentne) znachennia slova*. [How preschool children understand the denotative (referential) meaning of a word]. Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seria: Psykholohichni nauky, 1(2). 93–99. [in Ukrainian].

10. Cherednichenko, N.V., & Horbachova, D.M. (2016). *Formuvannia fonetyko-hrafichnoi hramotnosti u molodshykh shkoliariv iz porushenniamy movlenniievoho rozvytku v umovakh korektsiinoho navchannia*. [Formation of phonetic and graphic literacy in junior schoolchildren with speech development disorders in the conditions of remedial education]. 66–78. [in Ukrainian].

Матеріал надійшов до редакції 06.05.2025р.

УДК 37.013:376

Віталій Литовченко,